

PIERRE BOUILLON**Egy párbeszéd kezdete: magyar–francia
kapcsolatok az enyhülés hajnalán ***

A francia-magyar kapcsolatok témaköre nem tartozik a legismertebbek közé sem a széles közönség, sem a nemzetközi kapcsolatok szakértői számára. Csakugyan nem volt magától értetődő, hogy a német ajkú világ vonzáskörében elhelyezkedő Magyarország, valamint Franciaország között, amelynek viszonya Közép-Európához igen hullámzó volt, erős kapocs alakuljon ki. Pedig Párizs és Budapest viszonyának javítására éppen akkor tettek mindkét részről tartós erőfeszítéseket, amikor úgy tűnt, a feltételek a legkevésbé adottak ehhez. Éppen a hidegháború idején alakult ki közöttük tartós kapcsolat, amikor a vasfüggöny, a rivális szövetségek, valamint az eltérő politikai berendezkedés egyaránt elválasztotta a két országot egymástól. Pontosabban: a hidegháború végére, az enyhülés beköszönte utánra, az 1960-as évtized közepétől az 1970-es évekig terjedő időszakra tehető ez, amikor egyes államok a két blokk közötti politikai és gazdasági kapcsolatok előmozdítására törekedtek. Franciaország esetében például De Gaulle tábornok politikája adott ösztönzést a Szovjetunióval, Lengyelországgal és Romániával, sőt a Magyarországgal való viszony javítására is. Érdemes feltennünk a kérdést: miért kapott mindeddig viszonylag csekély figyelmet a diplomáciatörténetnek ez a magyar-francia kapcsolatokra vonatkozó fejezete? Két válasz is kínálkozik. Egyfelől igen valószínű, hogy az ambíciókkal arányosan az elért eredmények is igen szerények voltak, és elsősorban a két ország által egymásról alkotott képében tükröződtek. Másfelől úgy tűnik, hogy a Prágai Tavasz leverése, amelyben részt vett Magyarország, időlegesen megkérdőjelezte az ezt megelőzően kibontakozó közeledést. Ennek a fordítottja áll a Franciaország és Románia közötti viszonyra, amelyet az 1960-as évtizedben végig sajátos minőségű párbeszéd kialakulása jellemezett, noha Magyarország és Románia egyazon, szovjet

irányítású nemzetközi rendszerbe tartozott. Az utóbbi ország ezért alkalmasnak látszik arra, hogy összehasonlítási alapul vegyük a francia-magyar párbeszéd jellemzőinek elemzésekor. Amennyire ugyanis Magyarország nem tekinthető Franciaország hagyományos partnerének, olyannyira Románia viszont igen. Ez a viszonyrendszer lehetőséget ad arra, hogy felbecsüljük a történelmi események szerepét a Párizs és Közép-Európa államai között kiépült kapcsolatokban. Továbbá: amilyen fokon Romániát önálló vonalvezetés jellemezte külpolitikai téren, olyan mértékben igazította Magyarország a külpolitikáját a Szovjetunióéhoz, habár ennek fejében viszonylagos liberalizmust tudott érvényesíteni a belpolitikában – legalábbis a nyugati diplomaták értékelése szerint. Megpróbálom tehát meghatározni azokat a tényezőket, amelyek hozzájárultak a közép-európai országok képezéséhez a francia diplomáciai és politikai körökben, egy olyan időszakban, amikor az enyhülés még nem bontakozott ki. A francia-magyar párbeszéd feltételeinek vizsgálata során előbb a múltból örökölt reprezentációkat veszem szemügyre, majd rátérek az ezek korrekciójának céljával kialakított magatartásra, s végül arról a fejlődésről szólok, amely előtt az 1968 tavaszán létrejött két magas szintű találkozó nyitotta meg az utat.

*

Franciaország közép-európai jelenléte nem tekinthető folyamatosnak: a két világháború között volt a legerőteljesebb. Nem mondhatjuk az egész térségre általánosan jellemzőnek sem: noha a francia-lengyel és a francia-román kapcsolatok a legismertebbek, más országok, mint például Magyarország is nyitottak Párizs irányába. Meg kell tehát vizsgálnunk, mi jellemezte hosszú távon a francia-magyar kapcsolatokat, hogy megérthessük, mit kaptak örökül a döntéshozók az enyhülés idejére.

A legtökéletesebb összehasonlítási alapnak Románia tűnik; Franciaországhoz ez az ország kötődött a legszorosabban, amit hivatalosan is nagy hangsúllyal emlegettek. A francia-román kapcsolatok a legszemléletesebben talán három jelzővel írhatók le: természetes, hagyományos és méltányolt. Ez természetes is a két partnerország latin gyökerei okán, hiszen alkalmasint unokatestvéreknek tekintették egymást, s még inkább a francia nyelv romániai elterjedtsége folytán, amelyhez hasonlóan egyetlen másik kelet-európai országban sem találunk. Hagyományosan a tizenkilencedik századig vezethető vissza az intenzív kapcsolatok: a román elit párizsi képzése mellett megemlíthető III. Napóleonnak Románia létrehozásához adott támogatása, valamint később a katonai együttműködés az első világháború alatt, s legvégül a „Nagy Románia”

létrehozásához nyújtott francia támogatás. Így tehát Románia esetében okkal beszélhetünk a hidegháború által megszakított, régi kapcsolatok felélesztéséről, amelyeket hagyományosnak és barátinak írnak le a diplomáciai találkozók alkalmával kiadott közös közlemények. Kölcsonösen méltányolták ezeket a kapcsolatokat a kedvező megítélés formájában, amellyel – úgy tűnik – a két fél kitüntette egymást. A hivatalos találkozók alkalmával Bukarest és Párizs egyaránt „különleges kapcsolatokat”¹ emlegetett. A kereskedelmi tárgyalásokon ez abban a román nyilatkozatban jutott kifejezésre, miszerint – egyenlő feltételek esetén – a francia javaslatot részesítik előnyben a többiekével szemben. A francia-román viszony kivételességére mindkét fél érdekében figyelmet fordítottak.

Miként jellemezhető ezzel szemben a francia-magyar viszony? Magyarország, amelynek nem indoeurópai a nyelve, nem hivatkozhatott a Franciaországgal közös latin gyökerekre, sem a frankofón világhoz tartozására. Ezzel szemben *Mitteleuropa*, azaz a német nyelvű hatalmak, Ausztria, majd Németország politikai, gazdasági és kulturális befolyási övezetének a része volt. Ezt tükrözte a német nyelv nagyarányú elterjedtsége is. Magyarország helyzete tehát igencsak eltért Romániáétól, bár annál kevésbé, mint ahogy Franciaországban rendszerint vélekedtek erről. A francia-magyar kapcsolatok ugyanis kulturális téren rendelkeztek a „legerőteljesebb és legtartósabb vonásokkal... Franciaországot »kulturális kisugárzása« révén mindig nagy tisztelet [övezte]... a frankofón értelmiségnél jóval szélesebb rétegekben”.² Azaz Franciaországnak ténylegesen volt egyfajta kulturális kisugárzása Magyarországon, ennek azonban nem volt köze a nyelv elterjedtségéhez. Az ellentmondásos helyzetnek súlyos következményei lettek: noha az úgynevezett természetes kapcsolatok valódi alternatívájáról volt szó, alig figyeltek fel rá a franciák, talán csak a Budapesten szolgáló diplomaták.

Történelmi hagyomány sem alapozta meg a kapcsolatokat. A főként Magyarország ellen irányuló kisantantnak nyújtott francia támogatás³

¹ Francia Külügyminisztérium Levéltára (a továbbiakban: FKML), Franciaország–Románia, 1971–1976, 3534-es karton, 777–785. sz. távirat, 1974. szeptember 28., Francis Levasseur.

² KECSKÉS D. Gusztáv: Les relations entre la France et l'Europe centrale et orientale des années 1860 à nos jours. *Őt Kontinens, Az Új- és Jelenkori Egyetemes Történelmi Tanszék tudományos közleményei*. Budapest, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, 2009. 39–43. A francia történelmet és irodalmat (a *Roland Ének*-től, Villontól Molière-ig és Victor Hugóig) szintén széles körben és módszeresen tanították Magyarországon az általános és középiskolákban egyaránt.

³ A két háború közötti korszak francia–magyar kapcsolatait számos munka tárgyalja. Ezek kiemelik, hogy a kisantantot nem Franciaország kezdeményezte, hanem ellenkezőleg: éppen akkor hozták létre, amikor Párizs habozni látszott a legyőzött Magyarországgal szemben kialakítandó magatartással kapcsolatban. Lásd Pierre RENOUVIN: Aux origines de la Petite Entente. Les hésitations de la politique française dans l'été 1920.

önmagában is jól szemlélteti ezt. Szükséges azonban, hogy elmélyítsük elemzésünket: ha ugyanis francia-román viszonylatban történeti örökségről beszélhetünk, akkor a múlt terhét kell említenünk a francia-magyar kapcsolatok esetében. Először is, ezek a kapcsolatok hosszú ideig nem épülhettek ki államközi szinten, miután Magyarország a Habsburg Birodalom része volt.⁴ Ennek felbomlását követően Franciaországnak az utódállamokhoz fűződő kapcsolata nem volt szükségszerűen feszült, amit bizonyít a francia-csehszlovák szövetség is. A kettős monarchián belüli egykori pozíciója miatt került Magyarország abba a helyzetbe, hogy Franciaország ellenségeként vegyen részt a háborúban, majd a trianoni szerződés súlyosan megcsonkítsa. Ez utóbbi olyan Magyarországot hozott létre, amelyet bár magyarok laktak, nem foglalata magába az összes magyart, s az ország elvesztette háború előtti lakosságának, valamint területének nagy részét. A történelménél fogva és a területén élő jelentős magyar kisebbség miatt magyarnak tekintett Erdély állandó vita tárgyát képezte Romániával, miközben Magyarországból revizionista állam lett, amelyet a kisantant fogott közre, és ellenségesen viszonyult Versailles-hoz. Magyarország részvétele a második világháborúban az antifasiszta szövetségesekkel szemben álló tábor tagjaként csak tovább rontotta a francia-magyar viszonyt.⁵ Ez a kapcsolat tehát előbb hosszú ideig nem is létezett, később pedig egyértelműen rossznak volt minősíthető.

Súlyos történelmi örökség és csekély ismeretek: ennek a háttérnek a figyelembevételével nem lepődhetünk meg azon, ha a francia döntéshozóknak az volt a benyomása, hogy Magyarországon negatívan, vagy legalábbis nem pozitívan viselkednek irányukban. Ezt a benyomást is szükséges árnyaltabban megközelítenünk. Az első világháborút lezáró szerződés valóban életre hívta a magyar oldalon a „Trianon-szindrómát”, amelynek alkotórésze volt a sértett nacionalizmus és a bizalmatlanság Franciaország-

---

In: *Études européennes. Mélanges offerts à Victor L. Tapiér*. Paris, publications de la Sorbonne, 1973. 489–500; Jacques BARIETY: 'L'accord révisionniste' franco-hongrois de 1920 – Histoire d'un mythe. In: HUNYADI István–AYÇOBERRY Pierre–Jean-Paul BLEL (szerk.): *Les conséquences des traités de paix de 1919–1920 en Europe centrale et sud-orientale*. Strasbourg, Association des publications près les universités de Strasbourg, 1987. 75–83.

⁴ Erről a korszakról lásd például DIÓSZEGI István: La France et la Hongrie après le compromis austro-hongrois de 1867. In: MAJOROS István (szerk.): *Specimina Nova. A Pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Történeti Tanszékeinek Évkönyve*. Pécs, 1999. 8–10.

⁵ Érdemes megjegyezni, hogy Románia részvétele a második világháborúban a tengelyhatalmak oldalán nem okozott számára hasonló presztízsvesztést. Lásd erről Mihail IONESCU: Les relations franco-roumaines de 1938 à 1944. *Revue Historique des Armées*, Dossier: France-Roumanie, 244. sz., Paris, 2006. 73–83.

gal szemben. Tagadhatatlan tehát az előítélet létezése. Mindazonáltal ezt árnyalta a nyitottság a francia kultúrára, valamint az 1848-as liberális forradalom hatása a magyar elit társadalom köreiben. Ennek következtében Franciaország rendelkezett némi szimpátiatökével és tekintéllyel,⁶ amelyet nem sikerült az értelmiség körében megsemmisíteniük a politikai és a történelmi átalakulásoknak sem. Ez a tőke mindazonáltal csekély volt, hiszen a lakosság nagy többsége nem sokat tudott Franciaországról. De Gaulle nemzetközi tevékenységének egyik fontos eredménye volt, hogy ismertebbé tette Franciaországot a legkülönbözőbb körökben. Francia oldalról nézve: Magyarország meg nem értésével vagy még inkább az ismeretek hiányával magyarázható a kapcsolatok színtelensége a huszadik század első felében. Ezzel szemben az 1956-os forradalom olyan esemény volt, amely csodálatot keltett a magyar nép iránt, hiszen egyedül ez a nép merete nyíltan, fegyverrel a kézben kihívni a kommunisták és a szovjetek hatalmát. Ha a franciák képzeletét a cári Oroszországgal szemben kirobbant lengyel felkelések táplálták,⁷ ezúttal megtalálták ezek mását egy olyan népnél, amelyre, jóllehet még nem ismerték, joggal tekinthettek a Népek Tavaszsa hagyományának méltó örököséiként. A forradalmat követő megtorlás a magyar vezetők kedvezőtlen megítéléséhez vezetett, akiket a Szovjet Hadsereg „furgonja” vitt vissza – akárcsak a Bourbonok esetében, akik Napóleon birodalmának bukása után az orosz hadsereggel együtt tértek haza. Ez a negatív képzettársítás mindazonáltal átalakult a „kádárizáció” politikájának bevezetésével, amelynek jelszava lett: „aki nincs ellenünk, az velünk van”. A lakosság felett gyakorolt, viszonylag mérsékelt ellenőrzés,⁸ valamint a liberálisabb gazdasági reform bevezetése felkeltette a franciák érdeklődését.⁹ A magyar vezetők ennek nyomán olyan felelősségteljes államférfiaknak tűntek a szemükben, akik biztosítani tudják népüknek a keleti blokkon belül a leginkább irigylésre méltó életfeltételeket.

Habár a francia-magyar kapcsolatok nem épülhettek olyan szilárd történelmi alapzatra, mint a francia-román viszony, mégis sokkal összetettebb bázisú kapcsolatrendszerrel van dolgunk, mint ahogy a franciák általában gondolják. Ez az alapzat mindenesetre eléggé rugalmas volt

⁶ FKML, Franciaország–Magyarország, 1971–1976, 3347-es karton, éves összefoglaló a nagykövetség helyzetéről és tevékenységéről (Magyarország – 1973).

⁷ Ellentétben az 1848-as magyar szabadságharcral.

⁸ FKML, Franciaország–Magyarország, 1961–1970, 204-es dosszié, feljegyzés, 1969. december 30., Kelet-Európai Aligazgatóság.

⁹ Francia Nemzeti Levéltár (a továbbiakban: FNL), Köztársaság Elnöksége, Diplomáciai kapcsolatok Magyarországgal: Tárgyalások, 1965–1968, 5 AG 1/177, tárgyalás Pompidou és Fock Jenő között, 1968. március 25.

ahhoz, hogy pozitív irányban elmozdulhasson. Az enyhülés idején a franciák és a magyarok egyaránt arra törekedtek, hogy javítsanak a korábbi helyzeten.

A magyar nyelv egyedülálló természetét, amely akadályozta, hogy Magyarország és Franciaország között szorosabb kapcsolat szövődjön, igyekeztek kedvezőbb színben feltüntetni. Emlékeztettek arra, hogy Magyarország, ha a távoli Finnországtól eltekintünk, nincs természetes rokonságban egyetlen másik európai állammal sem. S amennyiben sem a Szovjetunióval, sem az Egyesült Államokkal vagy Németországgal nincs ilyen kapcsolata, amint Franciaországgal sincs, az akadály máris viszonylagossá válik, és megnyitja az utat a francia-magyar kapcsolatok újfajta megközelítése előtt. Ez a befolyásgyakorlás olyan formájának felismerését jelentette, amelyet Franciaország mindaddig nem vett figyelembe: a kulturális befolyásnak a francia nyelvtől független érvényesítését. A magyar vezetők törekedtek ennek a szempontnak a kihangsúlyozására. Fock Jenő miniszterelnök 1968. márciusi franciaországi látogatása során például kifejtette, hogy mindig létezett vonzalom a két ország között, és az ő országában „a haladás hívei” mindig Párizs felé fordították tekintetüket. Az írók között szintén élénk kulturális kapcsolatok léteztek.¹⁰ Szembetűnő e tekintetben az eltérés a francia-román kapcsolatoktól: amennyire egy franciát nem lepett volna meg ez az állítás, ha Cioran vagy Ionesco országában hangzik el, a franciák előtt annyira ismeretlen tényező volt ez Magyarország kapcsán. Ez a paradoxon a franciák nézőpontjában hosszú távon érvényesült: a következő években szintúgy nem ítélték kielégítőnek a francia nyelv helyzetét, tekintve, hogy az oktatásban választható nyelv volt csupán, negyedik helyen szerepelt az orosz, a német és az angol mögött.¹¹ A magyarok által hangsúlyozott helyzetértékelés végül megjelent a budapesti francia nagykövet elemzésében is. Magáévá tette ugyanis azt a gondolatot, hogy kulturális téren helytelen azon állítás, miszerint Franciaország nem lenne jelen Magyarországon. A franciára lefordított könyvek eladott példányszám tekintetében például messze az első helyen álltak 1973-ban egymillió-nyolcszázezer példánnyal, míg ugyanakkor egymillió oroszból fordított művet adtak el. Úgy tűnt, hogy a magyar közvélemény befogadó és nyitott a francia kultúrára. A nagykövet ebből azt a tanulságot vonta le, hogy meg kell szabadulni „a nyelv fetiszmusától ott, ahol nem frankofón befolyás alatt lévő terü-

¹⁰ FNL, Köztársaság Elnöksége, Diplomáciai kapcsolatok Magyarországgal: tárgyalások, 1965–1968, 5 AG 1/177, tárgyalás De Gaulle és Fock Jenő között, 1968. március 29.

¹¹ FKML, Franciaország–Magyarország, 1971–1976, 3344-es karton, feljegyzés, 1975. május 29.

letről van szó”.¹² Az mindazonáltal bizonyosnak látszott, hogy a magyarok előszeretettel fordulnak a német nyelvű világ felé a kereskedelmi cserekapcsolatok és az ipari együttműködés területén. A magyar fél és egyes franciák számára a cél ezért az volt, hogy egyfajta munkamegosztás jöjjön létre a nyugati partnerek között, azt hangoztatva, hogy bár Magyarország természetes irányultsága a német technikának kedvez, ám a francia kultúrának úgyszintén. Azt remélték, hogy Franciaország érdeklődése ennek tudatosítása folytán feléled az ország iránt, ahol jelentős kulturális befolyással rendelkezik. Várták, hogy elmélyíti majd ezt a befolyást, és technikai, illetve politikai befolyássá alakítja. Ám a francia kultúrának a nyelvtől ilyen formán történő elválasztását kevéssé ismerték fel és alig becsülték Franciaországban. Ha ismét vetünk egy pillantást a Romániával való összehasonlításra, újabb ellentmondásra bukkanunk: míg a magyar fél igyekezett felértékelni a részéről meglévő nyitottságot az arra kevéssé érzékeny franciák előtt, az utóbbiak a francia nyelv romániai befolyásának tulajdonítottak nagyobb jelentőséget, jóllehet, gyanították, hogy a bukaresti kommunista vezetők ezt akadályozni próbálják.

Ezen összefüggések tudatosulása előrelépést jelentett ugyan, de csak igen lassan terjedt el szélesebb körökben és nyilvánult meg konkrét lépésekben. A francia-magyar közös hagyomány hiánya szintén fékezte a folyamatot. A Párizs és Budapest közötti kapcsolatok történeti perspektívába helyezése érdekében, a francia-román és a francia-lengyel kapcsolatokkal ellentétben szükségesnek látszott, hogy előássák a távoli és Franciaországban jóformán ismeretlen szövetségek történeteit. Ilyen volt a Habsburgok elleni szövetség a tizennyolcadik század elején a Rákóczi-szabadságharc alatt vagy a francia gondolatok hatása az 1848-as magyar szabadságharc idején. Ugyanakkor szükség volt arra is, hogy a zavaró momentumokat elfeledtessék vagy mindkét felet kielégítő magyarázattal lássák el. Azzal a megállapítással, hogy Magyarországot belekényszerítették az első világháborúba, sőt a másodikba is, a Párizs és Budapest közötti tényszerű ellentét viszonylagossá vált. A franciák tisztában voltak a múlt terhével: a hivatalban lévő nagykövet például úgy vélekedett, hogy a Franciaországhoz fűződő kapcsolatok fejlesztésére irányuló magyar szándék politikai döntés, amely „erőteljes történelmi és technikai tradíciókba ütközik”.¹³ Azért volt tehát fontos, hogy Ma-

¹² FKML, Franciaország–Magyarország, 1971–1976, 3347-es karton, jelentés szolgálati idő végén, 1974. június, Gérard Amanrich.

¹³ FKML, Franciaország–Magyarország, 1961–1970, 163-as dosszié, 384. sz. Feljegyzés, 1969. június 4., Raymond Gastambide.

gyarország részéről a barátság és az elismerés minden jelét láthatóvá tegyék, mert ez a viszonyulás nem volt olyan magától értetődő, mint a régió más országaiban.¹⁴ Francia részről annál jobban figyelembe kellett tehát venni a Párizshoz való közeledésre tett magyar erőfeszítéseket. Ilyen módon pozitív hozzáállás alakult ki. Időre volt azonban szükség, hogy ez az attitűd meghozza gyümölcsét. De Gaulle elnöksége idején a keleti nyitás politikája keretében ezért Lengyelországba, a Szovjetunióba és Romániába vezetett a francia elnök útja, s nem Magyarországra. A francia-magyar kapcsolatok nélkülözték azokat a diplomáciai tartópilléreket, amelyek a francia-román viszonyban, igaz, részben csupán retorikai jelleggel, de mégis olajozták a párbeszéd fogaskerekeit.

Hogyan alakult végül a Magyarországgal társított előítélet? Már észrevettük, hogy hosszú távon – a magyar belpolitikával összefüggő okokból – változás következett be. Ám más tényezők miatt is javult a megítélés; ezek Budapestnek a keleti blokkon¹⁵ belül mérsékeltnek számító állásfoglalásaiból, valamint Párizssal szemben tanúsított magatartásából következtek. Az utóbbi összetevő, a másik kettővel, a természettel és a történelemmel ellentétben szembeötlő fejlődésen ment keresztül. A magyar vezetők által a nyugati partnerek felé tett pozitív gesztusok tovább erősítették azt a kedvező benyomást, amit azok a „kádárizációval” összefüggésben szereztek. Említhető például a budapesti Francia Intézet,¹⁶ amelyet a bukarestivel ellentétben meghagytak. Azt ugyanis 1945-ben felszámolták, s újraélesztése kapcsán kemény tárgyalásokra került sor Franciaország és Románia között. Ugyanígy, ha a francia nyelv magyarországi oktatásának ügye alig lépett előre, mégsem lehetett tagadni, hogy a magyarok középtávon erőfeszítéseket tesznek a helyzet javítása érdekében, ugyancsak ellentétben Romániával. Néhány évvel később, 1974-re Magyarország már maga mögé utasította Romániát a francia könyvek terjesztése terén, s csupán Lengyelország, Jugoszlávia és a Szovjetunió előzték meg.¹⁷ Azonos folyamat ment végbe a filmek eladása terén is 1973-ban. Végül belpolitikájának nemzetközi kihatásai

¹³ FKML, Franciaország–Magyarország, 1961–1970, 163-as dosszié, 384. sz. Feljegyzés, 1969. június 4., Raymond Gastambide.

¹⁴ FKML, Franciaország–Magyarország, 1971–1976, 3344-es karton, 728–739. sz. távirat (tél), 1971. szeptember 14., Raymond Gastambide.

¹⁵ A keleti blokkon belüli magyar politikára vonatkozóan lásd például Békés Csaba: Hungarian foreign policy in the Soviet alliance system, 1968–1989. *Foreign Policy Review*, 3. évf. 1. sz., Budapest, 2004. 87–127.

¹⁶ FNL, Köztársaság Elnöksége, Diplomáciai kapcsolatok Magyarországgal: tárgyalások, 1965–1968, 5 AG 1/177, tárgyalás De Gaulle és Fock között, 1968. március 29.

¹⁷ FKML, Franciaország–Magyarország, 1971–1976, 3345-ös karton, feljegyzés, 1974. október 3.

szintén hozzájárultak ahhoz, hogy a franciák szimpátiával kezdtek tekinteni Magyarországra. A keleti blokkban kivételes külpolitikája folytán Románia nyilvánvaló előnyöket kínált a francia diplomáciának. Az „új gazdasági mechanizmus” 1968. januári bevezetésével viszont Magyarország is a blokk többi részétől eltérő útra lépett,¹⁸ vagy legalábbis olyan csatlósállamot példázott, amely újdonságnak számított a rendszeren belül, ezáltal a belpolitika terén. Ez a viszonylagos gazdasági liberalizáció alapot nyújthatott a kétoldalú gazdasági együttműködés fejlesztésére vonatkozó közös érdekek megtalálásához, s ezáltal a Kelet és Nyugat közötti kötelékek létrehozásához. Ez a magyar gazdaságpolitika tehát beleillett a francia enyhülési politikába, amely célul tűzte ki, hogy felülírja Európa ellenséges blokkokra osztását.

Így Franciaország és Magyarország egymásról alkotott, kezdetben nem túlságosan kedvező képe, korlátok között ugyan, de pozitív előjelű változáson ment át. Ez a javulás, amint látni fogjuk, olyan diplomáciai folyamat során ment végbe, amely lehetővé tette a két ország fokozatos közeledését.

Az 1956-os forradalom leverése nyomán Párizs és Budapest hivatalos kapcsolatában feszültség keletkezett. Az alábbiakban megvizsgáljuk, hogy a magyar miniszterelnök, Fock Jenő 1968-as franciaországi látogatása valóban megkoronázta-e a két ország közötti kapcsolatok „normalizálódásával” jellemezhető időszakot.

Franciaország már az első, 1956. október 24-i¹⁹ szovjet beavatkozás után kérte, hogy a magyar kérdést vegyék fel az ENSZ Biztonsági Tanács napirendjére. A szovjet vétó miatt, mint ismeretes, az ügyet később a Közgyűlés elé utalták. Franciaország nagy aktivitással vett részt ezekben a vitákban, míg Magyarország a Nyugat részéről diplomáciai karanténba került. A magyar kormányt 1956-tól 1959-ig mindössze ügyvivő képviselte Párizsban. A magyar kérdés 1962 decemberében került le az ENSZ napirendjéről, Budapest és Párizs diplomáciai kapcsolatait pedig 1963 decemberében nagyköveti szintre emelték. Hátra volt még azonban a tényleges kapcsolatok kiépítése, a nehéz pillanatokban bővelkedő múlt lezárása, s az is, hogy a partnerek valóban megismerjék egymást. A diplomáciai cserekapcsolatok lényegében helyreálltak 1965 januárjában Péter János²⁰ külügyminiszter franciaországi látogatásával,

¹⁸ A Szovjetunióval szemben a magyar vezetők nem engedhették volna meg maguknak ennek a terminusnak a használatát.

¹⁹ FKML, Franciaország–Magyarország, 1961–1970, 204-es dosszié, feljegyzés 1969. december 30., Kelet-Európai Aligazgatóság.

²⁰ Uo.

amelyet 1966 júliusában a francia külügyminiszter, Maurice Couve de Murville budapesti útja követett. Felismerték, hogy új gazdasági és kulturális kapcsolatokat kell kiépíteni. Ezt követően 1967 júniusában új konzuli egyezményt hagytak jóvá, miközben elvileg elfogadták, hogy – Szilágyi Béla külügyminiszter-helyettes 1967. őszi párizsi tárgyalásainak mintájára – rendszeres politikai konzultációkat tartsanak. Franciaország ekkor a Magyarországgal való kétoldalú érintkezés alapjainak lefektetésénél tartott csupán, míg Romániával már ambiciózus politikát folytatott. Utóbbi ismert partner volt számára, mellyel már helyreálltak a kétoldalú kapcsolatok, és amely ország a keleti blokkban viszonylag önálló külpolitikát folytatott. Ez lehetővé tette Franciaország számára az enyhülési politika európai szintű megvalósítását,²¹ leszögezve, hogy Párizs és Bukarest két szimmetrikus hatalmat jelenítenek meg a szuperhatalmakkal, azaz az Egyesült Államokkal és a Szovjetunióval szemben; e két utóbbitól függ az egyik, illetve a másik. Ezek a kétoldalú kapcsolatok úttörő jelentőségűnek bizonyultak az enyhülés kibontakoztatásának szempontjából: Ion Gheorghe Maurer 1964. augusztus 8-án érkezett Franciaországba, s ezzel ő volt az első a Varsói Szerződés tagállamainak kormányfői közül, aki Párizsba látogatott.²²

Két, 1968 őszén lezajlott hivatalos látogatás jól szemlélteti, hogy Franciaország abban az időben kevesebb ambíciót táplált Magyarországgal, mint Romániával szemben. A francia-magyar tárgyalás, habár megelőzte a francia-román találkozót, alacsonyabb szinten zajlott: Kádár János 1956-os szerepe okán ugyanis továbbra sem vehetett részt nyugati államfővel közös csúcstalálkozózn. Ezzel szemben De Gaulle 1968. májusi romániai látogatása során találkozott Nicolae Ceaușescu román vezetővel.²³ Ennek a találkozóknak különleges jelentőséget adott a kétoldalú viszonyra nézve, hogy első ízben látogatott az országba francia államfő. A Francia Köztársaság elnöke maga is „európai, sőt világviszonylatban is fontos” eseményként értékelte romániai útját.²⁴ A látogatás végén alapvető jelentőségű közös közlemény született, amely összefoglaló adott a román és a francia diplomácia által 1964 óta felderített valamennyi együttműködési területről, hogy ezáltal is támogassa az enyhü-

²¹ FKML, Franciaország–Románia, 1945–1970, 255-ös dosszié, francia–román nyilatkozat, 1968. május 18., a *Documentation française* kiadása, Tájékoztató és Sajtószolgálatok Igazgatósága.

²² FKML, Franciaország–Románia, 1976–1980, 4640-es karton, feljegyzés, 1976. december 8.

²³ Lásd például Sanda STOILJAN (szerk.): *Avec de Gaulle en Roumanie: en annexe, le compte rendu inédit de l'entretien de Gaulle-Ceaușescu du 14 mai 1968*. Paris, l'Herne, 1991. 148.

²⁴ FNL, Köztársaság Elnöksége, Diplomáciai kapcsolatok Romániával: Tárgyalások, 1959–1968, 5 AG 1/183, tárgyalás De Gaulle és Ceaușescu között, 1968. május 15.

lési politikát a Varsói Szerződésen belül, nem sértve ugyanakkor a Szovjetunió érdekeit. A közlemény kifejezésre juttatta, hogy a Franciaország és Románia alapvetően egyetért a külpolitika elveiben: fontosnak tartják a nemzeti függetlenség és szuverenitás tiszteletben tartását, a más állam belügyeibe való be nem avatkozás elvét és baráti kapcsolatok kiépítését valamennyi országgal. Ezeket az elveket újból és újból elisméltik majd az enyhülési folyamat során.

Fock Jenő 1968. márciusi párizsi látogatására szigorúan kétoldalú keretekben került sor. Új kezdet helyett inkább kezdetet jelentett önmagában, amely lehetőséget adott a második világháborút megelőzően is nehézkes, de 1956 által nagymértékben visszavetett kapcsolatok felfrítésére. Ez a látogatás nem képezett ugyan precedenst nemzetközi szinten, de magyar vonatkozásban igen, s már ennél fogva is jelentős siker volt a magyar külpolitika számára.²⁵ A kommunista Magyarország történetében kormányfői szinten ez volt az első nyugati országban tett hivatalos látogatás.²⁶ Megerősítette az ország „jó hírének visszaállítását a világgözeleménye előtt”,²⁷ mivel 1956 árnyéka már nem vetült az eseményre. Franciaország partnerként való kiválasztása kettős logikán nyugodott. Egyfelől a keleti irányban folytatott nyitási politikájának köszönhetően – a Szovjetuniót is beleértve –, Franciaország olyan partnerként tűnt fel, amelyhez Magyarország anélkül közeledhetett, hogy az a vád érthette volna, lepaktál az ellenséggel, eltérően az Egyesült Államoktól vagy az Egyesült Királyságtól. Másfelől a Német Szövetségi Köztársaság, amely partnerség szempontjából az egyértelmű választás lett volna, még nem rendezte teljesen kapcsolatait a „Nagy Testvérrel”, és ennél fogva „hivatalból” ki kellett zárni. Még Ausztria jöhetett volna számításba, ám az csupán regionális hatalom volt, ráadásul semleges, és nem volt tagja – szigorú értelemben véve – a nyugati tábornak. Így attól a pillanattól, amikor Magyarország törekedni kezdett a Nyugattal való kapcsolatainak javítására, Franciaország volt az egyetlen ország, amellyel „a kapcsolatok különösen szerencsésen fejlődtek”.²⁸ Noha a francia-ro-

²⁵ Pár hónappal később, a Prágai Tavasz leverésével azonban bebizonyosodott, hogy ez nem volt valódi kezdet. Mivel Magyarország részt vett Csehszlovákia megszállásában, az esemény megzavarta a francia–magyar kapcsolatokat.

²⁶ FKML, Franciaország–Magyarország, 1961–1970, 204-es dosszié, feljegyzés 1969. december 30., Kelet-Európai Aligazgatóság.

²⁷ FKML, Franciaország–Magyarország, 1961–1970, 205-ös dosszié, feljegyzés, 1968. április 2., Kelet-Európai Aligazgatóság.

²⁸ FKML, Franciaország–Magyarország, 1961–1970, 170-es dosszié, 74. sz. feljegyzés, 1968. január 31., Raymond Gastambide.

mán kapcsolatoktól elérően nem létezett egyetlen fontos politikai jellegetény sem, amelyet figyelembe vehettek volna, a kulturális és kereskedelmi kapcsolatok lassú, de egyenletes fejlődése kitapintható volt. A magyarok igyekeztek ugyan ezeket a pozitív elemeket kihangsúlyozni, francia tárgyalópartnereik látszólag nem tulajdonítottak ugyanakkora jelentőséget a fejleményeknek. Ez az optikai eltérés a két ország között jellemző maradt a következő évek párbeszédére nézve is. Ez jól észrevehető volt már 1968-ban, amikor De Gaulle fogadta Fock Jenőt. A miniszterelnök ugyanis megállapította, hogy a történelem folyamán a politikai kapcsolatok nem fejlődtek a magyarok által óhajtott módon. Ebből kiindulva meghívta az elnököt Magyarországra, hogy „a két világháborúval, valamint a két ország közötti rossz viszonyral terhelt múltat eltöröljük, és megpecsételjük a kapcsolatok megerősödését országaink között, mely e háborúkat követően ment végbe”.²⁹ De Gaulle, igaz, elfogadta a meghívást, de csak elvileg, nem nevezve meg, mikor kíván eleget tenni annak. Fock Jenő ekkor De Gaulle Romániában tett látogatására hivatkozott.³⁰ Utalt arra, hogy a francia-román kapcsolatok a tábornok számára referenciaértékkel bírnak. Mindebből tehát úgy tűnt, Magyarország arra törekszik, hogy Franciaországhoz fűződő viszonyában, s egyúttal a Nyugathoz való viszonyában történelmi vetélytársáival egyenrangú pozícióba tornássa fel magát. Fock Jenő azonban a francia elnöknel elutasítással találkozott.³¹ Az elnök mindazonáltal kifejtette, szükséges, hogy a jövőben kiteljesedjen a két ország közötti közeledés politikája, olyan módon, hogy „gyakorlati kapcsolatokban öltson testet, kulturális, gazdasági és politikai téren” egyaránt.³² A Franciaország és Magyarország közötti történelmi ellentétet mindazonáltal nem hagyhatták figyelmen kívül. A Francia Köztársaság elnöke úgy döntött, említést tesz róluk, hogy lehetővé váljon azok meghaladása. Franciaország tehát bocsánatot kért De Gaulle személyében a trianoni szerződés miatt. Az elnök elismerte, hogy az első világháború után „keményen, túl keményen”³³ bántak Magyarországgal. Az ellentétet nem tagadva, hangsúlyozta, hogy azok olyan konfliktusokból eredtek, amelyekbe a két országot belekényszerítették. Ezzel a konfliktusok kétoldalú jellegét árnyalta, s azt részben a nemzetközi viszonyrendszerből vezette

²⁹ FNL, Köztársaság Elnöksége, Diplomáciai kapcsolatok Magyarországgal: tárgyalások, 1965–1968, 5 AG 1/177, tárgyalás De Gaulle és Fock között, 1968. március 29.

³⁰ Uo.

³¹ Uo.

³² Uo.

³³ Uo.

le. Azzal, hogy nyíltan beszélt a terhes múltról, valódi közeledést tett lehetővé, és felhatalmazást nyert arra, hogy „a két országnak új életet kívánjon”.³⁴ Nem fért kétség ahhoz, hogy ennek a látogatásnak köszönhetően „jelentős fordulat ment végbe a francia-magyar kapcsolatok történetében”,³⁵ még ha a viszony továbbra is elmaradt a francia-román kapcsolatok szintjétől. Bebizonyosodott, hogy De Gaulle számára a történelmi örökség nem egyedüli tényező, amely politikáját az egyes kelet-európai országokkal kapcsolatban alakítja. Figyelembe vette a meglévő különbségeket, hogy a tárgyalópartnerek közötti párbeszédet megfelelő időbeli perspektívába helyezve, új irányt szabjon a történelmi tendenciák fejlődésének.

A De Gaulle elnökségével fémjelzett korszak 1968 tavaszáig lehetővé tette tehát, hogy a Franciaország és Magyarország közötti közeledés olyan fokra jusson, ami alapjául szolgálhatott a kibontakozó párbeszédnek.

*

Következtetésképpen megállapíthatjuk, hogy a francia-magyar párbeszéd elmélyítésének feltételei nem voltak éppen a legkedvezőbbek abban az időben, amikor Franciaország az enyhülés politikáját szorgalmazta az 1960-as években. A Franciaország és Magyarország közötti kapcsolatokat ugyanis nemhogy nem táplálta kulturális vagy történelmi örökség, hanem, ellenkezőleg, súlyosan terhelte a múlt. Az a tény azonban, hogy a két fél kölcsönösen nem ismerte egymást, lehetőséget kínált a probléma orvoslására. Törekvésük eleinte arra irányult, hogy felélesszenek egy eredetileg gyenge kapcsolatot, amelyet teljesen szétzúzott a hidegháború. Így a partnerek konstruktív magatartást alakítottak ki egymás irányában. Ennek a folyamatnak a következő szakaszát jelentette a magas szintű látogatás 1968-ban, amikor is Magyarország a belső reformok bevezetése folytán különösen érdekelte a franciákat. Ezek a reformok azonban nem voltak a keleti blokkban egyedül valók: a Prágai Tavasz hasonló fejleményei aggodalmat keltettek a Szovjetunióban. A nemzetközi politika így újfent beleavatkozott a francia-magyar kapcsolatok fejlődésébe, s Csehszlovákia megszállása ismét azok romlásához vezetett.

Fordította: *Klenjánszky Sarolta*

³⁴ Uo.

³⁵ FNL, Köztársaság Elnöksége, Diplomáciai kapcsolatok Magyarországgal: tárgyalások, 1965–1968, 5 AG 1/177, 488. sz. távirat, 1968. április 1., Michel Combal.